

УДК 342.9

Ганна ПІДДУБНА

старший викладач кафедри цивільного, господарського та екологічного права, Національний технічний університет «Дніпровська політехніка», пр. Д. Яворницького, 19, м. Дніпро, Україна, 49005
ORCID: 0009-0002-4425-8241

Юлія ЛЕГЕЗА

доктор юридичних наук, професор, професор кафедри цивільного, господарського та екологічного права, Національний технічний університет «Дніпровська політехніка», пр. Д. Яворницького, 19, м. Дніпро, Україна, 49005
ORCID: 0000-0002-4896-3178
Scopus Author ID: 57215790362

Олена ПУШКІНА

доктор юридичних наук, завідувач кафедри цивільного, господарського та екологічного права, Національний технічний університет «Дніпровська політехніка», пр. Д. Яворницького, 19, м. Дніпро, Україна, 49005
ORCID: 0000-0002-4524-6210
DOI: 10.32782/LST/2023-1-5

Бібліографічний опис статті: Піддубна Г., Легеза Ю., Пушкіна О. (2023). Недобросовісне використання своїх процесуальних прав на прикладі використання «права на зло» та «venire contra factum proprium» (за матеріалами національної судової практики). *Law. State. Technology*, 1, 35–42, doi: 10.32782/LST/2023-1-5

НЕДОБРОСОВІСНЕ ВИКОРИСТАННЯ СВОЇХ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ПРАВ НА ПРИКЛАДІ ВИКОРИСТАННЯ «ПРАВА НА ЗЛО» ТА «VENIRE CONTRA FACTUM PROPRIUM» (ЗА МАТЕРІАЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ)

Метою статті визначено встановлення змісту недобросовісного використання своїх процесуальних прав на прикладі використання «права на зло» та «venire contra factum proprium». Авторами встановлено, що дії боржника у зобов'язанні характеризуються як недобросовісні та розуміються як зловживання правами за умови, що ініціювання спору спрямовується позивачем на недопущення звернення стягнення на майно боржника. На підставі аналізу судової практики авторами встановлено, що належним здійсненням процесуальних прав є здійснення прав особою в умовах утримання від дій, які могли би порушити права інших осіб, заподіяти шкоду довкіллю або культурній спадщині. Авторами підкреслено, що приватно-правовий інструментарій захисту суб'єктивних приватних прав не повинен використовуватися учасниками цивільного обороту для уникнення сплати боргу (коштів, збитків, шкоди) або виконання судового рішення про стягнення боргу (коштів, збитків, шкоди), що набрало законної сили. Авторами встановлено, що зловживанням правом та використанням приватно-правового інструментарію захисту суб'єктивних прав особи всупереч його призначенню є: використання особою (особами) «права на зло»; наявність причинно-наслідкового зв'язку між зловживанням правом та негативними наслідками. Отже, інші суб'єкти, чий права безпосередньо пов'язані з правами особи, яка зловживає наданими їй процесуальними правами на захисту, ставить їх у такий стан, що не здатен не лише задовольнити їх інтереси, але взагалі позбавляє можливості їх здійснити. Авторами наголошується, що зловживання процесуальними правами відбувається з усвідомленням змісту такої діяльності, та її результатів. Авторами зроблено висновок, що побудова національної судової практики в Україні характеризується застосуванням доктрини «venire contra factum proprium» (заборони суперечливої поведінки). Встановлено очевидну необхідність формування єдиної правозастосовчої практики щодо застосування пункту 6 статті 3 ЦК України та доктрини «venire contra factum proprium» (заборони суперечливої поведінки) у спрах про недійсність договору, для забезпечення розумної передбачуваності судових рішень, а тому справа містить виключну правову проблему і її вирішення необхідне для забезпечення розвитку права та формування єдиної правозастосовчої практики.

Ключові слова: зловживання правами, захист права, цивільне судочинство, господарське судочинство, суб'єктивне право.

Hanna PIDDUBNA

Senior Lecturer at the Department of Civil, Economic and Environmental Law, Dnipro University of Technology, 19 avenue Dmytra Yavornytskoho, Dnipro, Ukraine, 49005

ORCID: 0009-0002-4425-8241

Yulia LEHEZA

Doctor of Law, Professor, Professor at the Department of Civil, Economic and Environmental Law, Dnipro University of Technology, 19 avenue Dmytra Yavornytskoho, Dnipro, Ukraine, 49005

ORCID: 0000-0002-4896-3178

Scopus Author ID: 57215790362

Olena PUSHKINA

Doctor of Law, Head of the Department of Civil, Economic and Environmental Law, Dnipro University of Technology, 19 avenue Dmytra Yavornytskoho, Dnipro, Ukraine, 49005

ORCID: 0000-0002-4524-6210

DOI: 10.32782/LST/2023-1-5

To cite this article: Piddubna H., Leheza Yu., Pushkina O. (2023). Nedobrosovisne vykorystannia svoikh protsesualnykh prav na prykladi vykorystannia «prava na zlo» ta «venire contra factum proprium» (za materialamy natsionalnoi sudovoi praktyky [Unfair use of your procedural rights on the example of the use of «right to evil» and «venire contra factum proprium» (based on the materials of national court practice)]. *Law. State. Technology*, 1, 35–42, doi: 10.32782/LST/2023-1-5

UNFAIR USE OF YOUR PROCEDURAL RIGHTS ON THE EXAMPLE OF THE USE OF «RIGHT TO EVIL» AND «VENIRE CONTRA FACTUM PROPRIUM» (BASED ON THE MATERIALS OF NATIONAL COURT PRACTICE)

The purpose of the article is to establish the content of the unfair use of one's procedural rights on the example of the use of the "right to evil" and "venire contra factum proprium". The authors found that the actions of the debtor in the obligation are characterized as unfair and are understood as abuse of rights, provided that the initiation of the dispute is directed by the plaintiff to prevent foreclosure on the debtor's property. Based on the analysis of judicial practice, the authors found that the proper exercise of procedural rights is the exercise of rights by a person in conditions of refraining from actions that could violate the rights of others, cause harm to the environment or cultural heritage. The authors emphasized that private law tools for the protection of subjective private rights should not be used by participants in civil transactions in order to avoid the payment of debt (funds, losses, damage) or the execution of a court decision on the collection of debt (funds, losses, damage) force. The authors found that the abuse of the right and the use of private law tools for the protection of the subjective rights of a person contrary to its purpose are: the use by the person (persons) of the "right to evil"; the presence of a causal relationship between the abuse of the right and negative consequences. Consequently, other subjects, whose rights are directly related to the rights of a person who abuses the procedural rights granted to him for protection, puts them in such a state that he is not only unable to satisfy their interests, but generally deprives them of the opportunity to exercise them. The authors note that the abuse of procedural rights occurs with awareness of the content of such activity and its results. The authors concluded that the construction of national judicial practice in Ukraine is characterized by the application of the doctrine of "venire contra factum proprium" (prohibition of contradictory behavior). The obvious need for the formation of a single law enforcement practice on the application of paragraph 6 of Article 3 of the Civil Code of Ukraine and the doctrine of "venire contra factum proprium" (prohibition of contradictory behavior) in disputes about the invalidity of the contract, to ensure a reasonable premise, has been established. the decision is necessary to ensure the development of law and the formation of a unified law enforcement practice.

Key words: abuse of rights, protection of rights, civil proceedings, economic proceedings, subjective law.

Постановка проблеми. Однією із основоположних засад цивільного, адміністративного і господарського законодавства є добросовісність учасників правовідносин, тобто дії таких учасників мають відповідати певному стандарту поведінки, що характеризується чесністю, відкритістю і повагою до інтересів іншої сторони відповідного правовідношення.

На жаль, поведінка учасників правовідносин не завжди є добросовісною. Навпаки, досить часто трапляються ситуації, коли одна із сторін договору свідомо намагається уникнути виконання своїх зобов'язань, наприклад, зі сплати боргу, використовуючи при цьому різноманітні правові механізми.

За таких обставин, інша сторона договору має право звернутись до суду за захистом

своїх порушених прав і саме суд має бути тією інстанцією, яка забезпечить дотримання принципів добросовісності, справедливості та верховенства права і унеможливить використання «права на зло» у зазначених правовідносинах.

Ступінь наукової розробки проблеми. Проблема зловживання процесуальними правами на науково-теоретичному рівні досліджувалась фрагментарно. У контексті дослідження зловживання процесуальними правами необхідно виокремити наукові праці таких вчених, як О.В. Андрійчук, С.С. Бичкова, О.М. Єрмаков, О.Я. Рогач, Н. Ю. Сакара, С.Я. Фурса, Н.А. Шебанова, М. Й. Штефан, К. С. Юдельсон, А. В. Юдін та ін. Досягнені наукові здобутки є основою для даного дослідження та створюють належний базис для встановлення змісту категорій «права на зло» та «*venire contra factum proprium*».

Метою статті є встановлення змісту недобросовісного використання своїх процесуальних прав на прикладі використання «права на зло» та «*venire contra factum proprium*».

Виклад основного матеріалу. На сьогоднішній день, касаційні суди у складі Верховного Суду сформулювали концепцію «вжиття права на зло», поступово вивівши її із зловживання правом.

Відповідно до цієї концепції, суди мають право відмовити у відкритті провадження, задоволенні позову або визнати недійсним правочин, якщо сторона використала «право на зло».

Вживання «права на зло» має місце у випадках, коли:

- угода або значуща юридична дія за формою відповідає правомірному використанню права;
- особа має право вчинити таку дію або укласти угоду і вони не є такими, що суперечать імперативним вимогам закону;
- наслідком такої дії/угоди є неможливість іншого суб'єкта реалізувати своє право стосовно однієї чи обох сторін, які вживають «право на зло»;
- особа усвідомлює, які наслідки настануть для відповідної третьої особи.

Термін «право на зло» набув широкого обговорення після винесення постанови Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 11.08.2021 р. у справі № 723/826/19, яка стосувалась визнання права власності на частину майна (трьох земельних ділянок та збудованого на них торгово-розважального центру) та зняття з неї арешту (Постанова

Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду, 2021). Позов подала дружина вже після того, як боргові зобов'язання її колишнього чоловіка було підтверджено і було розпочато процедуру примусового виконання рішення, та через 8 років після рішення про розлучення.

У наведеній вище справі Верховний суд зазначив наступне:

– учасники цивільних відносин (подружжя, яке перебувало в розірваному шлюбі на підставі заочного рішення 2011 року) очевидно використовували «право на зло», оскільки цивільно-правовий інструментарій (позов про визнання права на частку та звільнення майна з-під арешту (за умови скасування заочного рішення 2011 року), закриття провадження в справі про розірвання шлюбу після подання позову в цій справі), використовувався учасниками для недопущення звернення стягнення на майно боржника;

– суди попередніх інстанцій не звернули увагу на те, що заяву дружини про перегляд заочного рішення, яким розірвано шлюб, та заяву чоловіка про відмову від позову про розірвання шлюбу було подано через 8 років після звернення з позовом та ухвалення рішення, тобто вже після звернення до одного з подружжя з позовом про стягнення заборгованості;

– за таких обставин немає підстав для задоволення позовних вимог, тому судові рішення належить скасувати й у позові відмовити.

Верховний суд підкреслив, що поділ спільного майна подружжя не може використовуватися учасниками цивільного обороту для ухилення від сплати боргу боржником або виконання судового рішення про стягнення боргу.

Боржник діє недобросовісно, оскільки:

- проти нього вже ухвалено судові рішення про стягнення боргу та накладено арешт на його майно,
- внаслідок поділу майна подружжя порушуються майнові інтереси кредитора,
- спір про поділ майна спрямований на недопущення звернення стягнення на майно боржника.

Тож правопорядок не може залишати поза реакцією такі дії, які хоч і не порушують конкретних імперативних норм, але є очевидно недобросовісними та зводяться до зловживання правом. Тому суд відмовив у задоволенні позову.

11.08.2021 року Верховний суд виніс ще дві постанови, в яких йшлося про використання «права на зло». Так, у постанові у справі № 752/23610/18 суд зробив висновок про

франдаторність спірних правочинів, зокрема тому, що:

– боржник (ТОВ) відчужував майно (транспортні засоби) на підставі договорів купівлі-продажу на користь свого учасника після подання до нього позову про стягнення заборгованості,

– ціна транспортних засобів була явно заниженою (Постанова Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду, 2021).

У справі № 363/3686/18 йшлося про скасування іпотек і визнання іпотечного договору припиненим, однак у цій справі остаточного рішення ухвалено не було (Постанова Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду, 2021).

Водночас у цих та низці інших постанов Верховний Суд посилався на своє рішення від 10 лютого 2021 року, в якому вперше в практиці Касаційного цивільного суду у складі Верховного суду було зазначено про вживання «права на зло» (справа № 754/5841/17 щодо визнання договору недійсним).

Верховний Суд позовні вимоги задовольнив, визнав за позивачем право власності на 1/3 квартири та зобов'язав зареєструвати відповідне право, відновивши стан, який існував на момент укладення спірного договору.

Зокрема, Верховний Суд зазначив, що:

– під час здійснення своїх прав особа зобов'язана утримуватися від дій, які могли би порушити права інших осіб, заподіяти шкоду довкіллю або культурній спадщині (ч. 2 ст. 13 ЦК України);

– приватно-правовий інструментарій не повинен використовуватися учасниками цивільного обороту для уникнення сплати боргу (коштів, збитків, шкоди) або виконання судового рішення про стягнення боргу (коштів, збитків, шкоди), що набрало законної сили.

Зловживання правом і використання приватноправового інструментарію всупереч його призначенню проявляється в тому, що:

– особа (особи) використовувала (використовували) «право на зло»;

– наявні негативні наслідки (з різним проявом) для інших осіб. Тобто інші суб'єкти, чії права безпосередньо пов'язані з правами особи, яка ними зловживає, потрапляють у стан, який їх не задовольняє, а здійснення ними своїх прав унеможливлено відсутністю певних фактів та/або умовами, які безпосередньо залежать від дій особи, що зловживає своїм правом. Водночас такі особи можуть перебувати в конкретних правовідносинах із цими особами або ні;

– враховується правовий статус особи (осіб), а саме – той, хто зловживає своїм правом, чітко усвідомлює, яким чином його дії вплинуть на інших учасників правовідносин.

Однак, у цьому рішенні Верховний Суд не був новатором. Він, виводячи принципи концепції вживання «права на зло», посилався на постанову Великої Палати Верховного Суду від 3 липня 2019 року у справі № 369/11268/16ц, яка відмовилася відступити від низки правових позицій щодо зловживання правами, погодившись із тим, що зловживаннями є (Постанова Великої Палати Верховного Суду, 2019):

– дії особи, які полягають у реалізації нею свого права, однак вчинені з наміром заподіяти шкоду іншій особі;

– дії особи, що вчиняються з порушенням моральних засад суспільства;

– вчинення дій з метою позбавлення особи в майбутньому законних майнових прав;

– поділ спільного майна подружжя для уникнення сплати боргу боржником або виконання судового рішення про стягнення боргу.

Першим із касаційних судів поняття використання «права на зло» вжив Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду і малося на увазі зловживання процесуальними правами.

Таке порушення на думку суду було у наступному:

– три касаційні скарги без значного розриву в часі було подано одним і тим самим позивачем, одна з них від власного імені, а дві інші – через різних представників, про оскарження одних і тих самих рішень судів попередніх інстанцій в одній і тій самій справі, відповідачем у якій є один і той самий суб'єкт владних повноважень;

– предметом оскарження були одні й ті самі дії та рішення.

В сукупності це переконало суд у тому, що скаргник вдався до вживання наданих йому процесуальних «прав на зло», тобто не з метою добросовісного їхнього використання, а тому суд ухвалою від 21.08.2018 р. відмовив у відкритті касаційного провадження у справі № 310/7180/17, ініційованого за однією з трьох таких касаційних скарг.

У господарських справах концепцію вживання «права на зло» Касаційний господарський суд у складі Верховного Суду застосував у справі про банкрутство, зокрема в постанові від 15.07.2021 р. у справі № 927/531/18 (постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду, 2021).

Суд пояснив, що вживанням «права на зло» є очевидне використання приватноправового

інструментарію всупереч його призначенню, а саме реалізація особою належного їй суб'єктивного права не для захисту легітимних інтересів, а з метою заподіяння шкоди кредиторам, ухилення від виконання зобов'язань перед ними.

У контексті справи про банкрутство вживанням «права на зло» можуть бути:

– відчуження майна або інші дії, пов'язані зі зменшенням платоспроможності боржника після виникнення в нього зобов'язання перед кредитором;

– безоплатне відчуження майна, відчуження майна за ціною, значно нижчою від ринкової, для цілей, не спрямованих на досягнення розумної ділової мети;

– прийняття на себе зобов'язання без відповідних майнових дій іншої сторони або відмова від власних майнових вимог, якщо це вчинено в підозрілий період;

– укладення угоди особою, яка є боржником перед своїми контрагентами, без належної правової та фактичної мети, яка не є очевидно неправомірною та недобросовісною, проте безпідставно або сумнівно зменшує розмір активів боржника.

Необхідно визнати, що практика відчуження майна та будь-яких активів з метою уникнення виконання боргових та інших зобов'язань, на жаль, є досить поширеним явищем в Україні.

Саме тому наведеними вище судовими рішеннями Верховний Суд створив чергові прецеденти, які покликані зменшити потенційні недобросовісні дії учасників цивільних, господарських та адміністративних правовідносин, а також забезпечити практичну реалізацію принципів добросовісності, справедливості та верховенства права.

Тенденція практики Верховного Суду виходить із ухвалення рішень, що спрямовані на застосуванні буквального тлумачення правових норм у розгляді справ з позиції відповідності конкретного правозастосування принципу верховенства права і загальним засадам законодавства, і навіть надає останнім перевагу, якщо за конкретних обставин справи правозастосування відповідало закону, але порушило базові принципи. Іншими словами, в спорі «духу закону» з «буквою закону» все частіше починає перемагати його «дух».

Яскравим прикладом такого рішення є постанова Верховного Суду від 25.03.2019 у справі № 607/4316/17, в якій суд, поновлюючи іноземного студента на навчання, встановив, що вищий навчальний заклад не отримав вчасно оплату за навчання, що є встановленою дого-

вором підставою для відрахування студента, незалежно від причин несплати. Проте, за конкретних обставин відрахування позивача не відповідало принципу верховенства права, а підхід вищого навчального закладу виявився формальним і порушив справедливий баланс між інтересами закладу та необхідністю захисту прав студента (постанова Верховного Суду, 2019).

Іншим прикладом стає все більш частіше застосування судами доктрини «*venire contra factum proprium*» (заборони суперечливої поведінки), яка базується на принципі добросовісності.

Добросовісність (пункт 6 статті 3 Цивільного кодексу України) – це певний стандарт поведінки, що характеризується чесністю, відкритістю і повагою до інтересів іншої сторони договору або відповідного правовідношення. Таким чином, поведінкою, яка суперечить добросовісності та чесній діловій практиці, є, зокрема, поведінка, що не відповідає попереднім заявам або поведінці сторони, за умови, що інша сторона, яка діє собі на шкоду, розумно покладається на них.

Доктрина заборони суперечливої поведінки базується ще на римській концепції – «*non concedit venire contra factum proprium*» (ніхто не може діяти всупереч своїй попередній поведінці).

В судовій практиці дана доктрина найчастіше застосовується при вирішенні справ, в яких одна із сторін стверджує про неукладеність договору з підстав недосягнення сторонами згоди щодо всіх істотних умов, підписання договору не тією особою, яка повинна його підписати, несвоєчасної реєстрації договору тощо.

Фактичне застосування судами вказаної доктрини, хоча і без вказівки на неї, має давню історію.

Наприклад, в постанові Верховного Суду України від 10.02.2009 у справі № 10/33/08 вказується: «виконання спірного договору сторонами виключає можливість застосування до спірних правовідносин п. 8 статті 181 ГК України, відповідно до приписів якої визначення договору як неукладеного (такого, що не відбувся) може мати місце на стадії укладання господарського договору, у разі якщо сторони не досягли згоди з усіх істотних його умов, а не за наслідками виконання договору сторонами» (Постанова Верховного Суду України, 2009).

Аналогічно в постанові Пленуму Вищого господарського суду України від 29.05.2013 № 11 «Про деякі питання визнання правочинів (господарських договорів) недійсними»

зазначається: «водночас господарським судам необхідно враховувати таке. Визначення договору як неукладеного може мати місце на стадії укладення договору, а не за наслідками виконання його сторонами (Постанова Пленуму Вищого господарського суду України, 2013).

Отже, якщо дії сторін свідчать про те, що оспорюваний договір фактично було укладено, суд має розглянути по суті питання щодо відповідності його вимогам закону».

Тобто, і раніше суди відмовляли сторонам у спробах визнати договори неукладеними у випадках, якщо ними вчинялись дії на виконання договору, проте без вказівки на норми права, якими це передбачено.

Вперше застосування доктрини «заборони суперечливої поведінки» як складової принципу добросовісності зустрічається в рішенні Господарського суду Вінницької області від 22.08.2018р. у справі № 902/182/18 (Рішення Господарського суду Вінницької області, 2018).

В даній справі позивач (продавець корпоративних прав) звернувся з позовом про визнання недійсними договору купівлі-продажу частки у статутному капіталі товариства, рішення загальних зборів товариства оформлених протоколом та скасування державної реєстрації змін до установчих документів, який обґрунтовував тим, що відчужена частка в статутному капіталі не сформована в повному обсязі, порушено порядок скликання та проведення загальних зборів учасників товариства та оскаржуваним рішенням загальних зборів погоджено відчуження частки, яка повністю не сплачена до товариства.

Вирішуючи справу, суд встановив, що позивач особисто брав участь в загальних зборах Товариства, якими вирішувалось питання його виходу зі складу учасників товариства, і позитивно голосував за усі питання порядку денного, підписавши протокол зборів учасників без будь-яких зауважень чи застережень; подав заяву про вихід з Товариства; звертався із позовними заявами до Господарського суду Вінницької області та Барського районного суду Вінницької області, в яких констатував факт свого виходу із складу учасників Товариства.

За таких обставин суд дійшов про необхідність застосування при розгляді справи доктрини «заборони суперечливої поведінки» і відмовив в задоволенні позовних вимог.

Достатньо відомим прикладом застосування доктрини стала постанова Верховного Суду у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду від 10.04.2019 р. у справі № 390/34/17 (Постанова Верховного Суду, 2019). В даній

справі позивач звернувся з позовом до ТОВ «Саторі-С» про визнання договору оренди неправомірним та повернення земельної ділянки з незаконного володіння.

Позовна заява мотивована тим, що 19 грудня 2013 року позивач отримав у спадщину після смерті своєї бабусі земельну ділянку. Бабуся позивача та ТОВ «Саторі-С» уклали 19 листопада 2007 року договір оренди щодо цієї земельної ділянки на 10 років, який було зареєстровано в Кіровоградському районному відділі держземкадастру 19 квітня 2010 року. Бабуся позивача померла в березні 2010 року, а тому, на думку позивача, договір оренди зареєстрований 19 квітня 2010 року, майже через місяць після смерті бабусі незаконно, і цей договір слід вважати таким, що не пройшов державну реєстрацію, не набув чинності і не є укладеним. Позивач просив визнати цей договір неправомірним, таким, що не набув чинності, і таким, що не був укладений, а також повернути йому земельну ділянку з незаконного володіння.

Суди встановили, що дії позивача, який уклав в 2013 році додаткову угоду до спірного договору, а згодом пред'являє позов про визнання договору неукладеним, суперечить його попередній поведінці (укладенню додаткової угоди та отриманню плати за користування земельною ділянкою) і є недобросовісним.

За таких обставин суд застосував доктрину «заборони суперечливої поведінки» і відмовив в задоволенні позовних вимог.

Цікаво, що Друга судова палата Касаційного цивільного суду, за ухвалою якої справу було передано на розгляд Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду, мала іншу позицію і вважала, що питання наявності підстав для визнання договору оренди недійсним пов'язується не з його укладенням, а з його вчиненням, а відтак і підстави для визнання його недійсним потрібно встановлювати протягом здійснення сторонами договору усіх дій спрямованих не на укладення договору, а на його вчинення. Смерть особи, а саме припинення здатності мати права і обов'язки та здійснювати дії на їх виникнення, зміну та припинення, виключає узгодженість дій учасників двостороннього правочину, яким є договір оренди, виключає її волевиявлення на здійснення дій щодо вчинення договору, а значить і не можна вважати, що смерть особи не впливає на недійсність договору, оскільки її волевиявлення здійснено у момент його укладення.

Поширеною категорією спорів з приводу договорів оренди земельних ділянок є спори,

коли позивачі, власники земельних ділянок, після тривалого отримання орендної плати від орендарів подають позови про визнання недійсними договорів оренди з тих підстав, що не підписували їх, і як доказ надають експертизи, які підтверджують виконання підпису в договорі іншою особою.

З даної категорії справ існувала правова позиція, викладена в постанові Верховного Суду України від 22 квітня 2015 року у справі № 6-48цс15 (Постанова Верховного Суду України, 2015). Суд зробив висновок, що «судами під час розгляду справи встановлено, що спірний договір, укладений від імені позивача, підписаний не ним, а іншою особою. Таким чином, спірний договір був укладений без волевиявлення позивача, а тому суди дійшли правильного висновку про недійсність спірного договору на підставі частини третьої статті 203 та частини першої статті 215 ЦК України».

Натомість, ухвалою від 07.08.2019 у справі № 145/2047/16-ц Друга судова палата Касаційного цивільного суду передала аналогічну справу на розгляд Великої Палати Верховного Суду (Ухвала Верховного Суду, 2019). Колегія суддів вважала за необхідне відступити від наведеного вище висновку Верховного Суду України у постанові від 22 квітня 2015 року у справі № 6-48цс15. В ухвалі суд вказує, що недійсність договору, як приватно-правова категорія, покликана не допускати або

присікати порушення цивільних прав та інтересів або ж їх відновлювати, але недійсність договору не повинна дестабілізувати цивільний оборот. Оскільки недійсність договору впливає на права та інтереси інших осіб, то при вирішенні спорів про недійсність договорів має враховуватися добросовісність як загальна засада цивільного законодавства та доктрина «*venire contra factum proprium*» (заборони суперечливої поведінки).

Висновок. З аналізу Єдиного державного реєстру судових рішень суд виявив, що судами різних інстанцій відбулося застосування доктрини «*venire contra factum proprium*» (заборони суперечливої поведінки).

Єочевидною необхідністю формування єдиної правозастосовчої практики щодо застосування пункту 6 статті 3 ЦК України та доктрини «*venire contra factum proprium*» (заборони суперечливої поведінки) у спорах про недійсність договору, для забезпечення розумної передбачуваності судових рішень, а тому справа містить виключну правову проблему і її вирішення необхідне для забезпечення розвитку права та формування єдиної правозастосовчої практики.

Таким чином, крапку в спорі щодо можливості або неможливості застосування доктрини «заборони суперечливої поведінки» в зазначеній категорії справ поставить Велика Палата Верховного Суду, що має статися у майбутньому.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Постанова Верховного Суду від 11.08.2021 р. у справі № 723/826/19. URL.: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99037704>.
2. Постанова Верховного Суду від 11.08.2021 р. у справі № 752/23610/18. URL.: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99037660>
3. Постанова Верховного Суду від 10.02.2021 р. у справі № 754/5841/17. URL.: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94938438>
4. Постанова Верховного Суду від 19.05.2021 р. у справі № 693/624/19. URL.: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97103755>
5. Постанова Верховного Суду від 11.08.2021р. у справі № 363/3686/18. URL.: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99037626>
6. Постанова Верховного Суду від 15.07.2021р. у справі № 927/531/18. URL.: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98560703>
7. Ухвала Верховного Суду від 21.08.2018р. у справі № 310/7180/17. URL.: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/76003581>
8. Постанова Верховного Суду від 25.03.2019р. у справі № 607/4316/17. URL.: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80751552>
9. Постанова Верховного Суду України від 10.02.2009 р. у справі № 10/33/08. URL.: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/2286236>
10. Постанова Пленуму Вищого господарського суду України від 29.05.2013 № 11 «Про деякі питання визнання правочинів (господарських договорів) недійсними». URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0011600-13#Text>
11. Рішення Господарського суду Вінницької області від 22.08.2018р. у справі № 902/182/18. URL.: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/76207405>

12. Постанова Верховного Суду у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду від 10.04.2019 р. у справі № 390/34/17. URL.: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81263995>

13. Постанова Верховного Суду України від 22 квітня 2015 року у справі № 6-48цс15. URL.: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/43801777>

14. Ухвала Верховного Суду у складі Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 07.08.2019р. у справі № 145/2047/16-ц. URL.: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/84005778>

REFERENCES:

1. Postanova Verkhovnoho Sudu (2021) № 723/826/19. URL.: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99037704> [in Ukrainian].

2. Postanova Verkhovnoho Sudu (2021) № 752/23610/18. URL.: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99037660> [in Ukrainian]

3. Postanova Verkhovnoho Sudu (2021) № 754/5841/17. URL.: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94938438> [in Ukrainian]

4. Postanova Verkhovnoho Sudu (2021) № 693/624/19. URL.: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97103755> [in Ukrainian]

5. Postanova Verkhovnoho Sudu (2021) № 363/3686/18. URL.: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99037626> [in Ukrainian]

6. Postanova Verkhovnoho Sudu (2021) № 927/531/18. URL.: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98560703> [in Ukrainian]

7. Ukhvala Verkhovnoho Sudu (2018) № 310/7180/17. URL.: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/76003581> [in Ukrainian]

8. Postanova Verkhovnoho Sudu (2019) № 607/4316/17. URL.: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80751552> [in Ukrainian]

9. Postanova Verkhovnoho Sudu Ukrainy (2009) № 10/33/08. URL.: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/2286236> [in Ukrainian]

10. Postanova Plenumu Vyshchoho hospodarskoho sudu Ukrainy (2013) № 11 «Pro deiaki pytannia vyznannia pravochyniv (hospodarskykh dohovoriv) nediisnymy». URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0011600-13#Text> [in Ukrainian]

11. Rishennia Hospodarskoho sudu Vinnytskoi oblasti (2018) № 902/182/18. URL.: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/76207405> [in Ukrainian]

12. Postanova Verkhovnoho Sudu u skladi Obiednanoi palaty Kasatsiinoho tsyvilnoho sudu (2019) № 390/34/17. URL.: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81263995> [in Ukrainian]

13. Postanova Verkhovnoho Sudu Ukrainy (2015) № 6-48ts15. URL.: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/43801777> [in Ukrainian]

14. Ukhvala Verkhovnoho Sudu u skladi Druhoi sudovoi palaty Kasatsiinoho tsyvilnoho sudu (2019) № 145/2047/16-ts. URL.: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/84005778> [in Ukrainian]